

ESKIMOENES SKJEBNE PÅ LABRADORS ØSTKYST

I

Av stud. mag. *Helge Kleivan*

Først 50 år efter at Hans Egede begynte sitt virke i Grønland, startet den europeiske kolonisasjon blant eskimoene på østkysten av Labrador-halvøya med opprettelsen av en herrnhutisk misjonsstasjon i Nain 1771. Herrnhuterne¹⁾ utvidet aldri sin virksomhet til de eskimoer som bor på nord- og vestkysten av halvøya, ved Ungava Bay og Hudson Bay. Befolkningen i disse områder kom derfor ikke med i den særpregede utvikling som ble deres landsmenn ved Atlanterhavs-kysten til del. Det er denne sistnevnte kyststrekning og dens eskimoer det i det følgende tales om under betegnelsene Labrador og Labrador-eskimoene.

Når eskimoenes stilling i Labrador på en rekke felter idag er meget ulik grønlendernes, så henger det særlig sammen med at vidt forskjellige faktorer, politiske som kulturelle, har preget kolonisasjonstiden i de to landområder. I denne og en efterfølgende artikkel, vil jeg først forsøke å tegne hovedlinjene i denne utvikling, slik den har artet seg i Labrador. Derefter vil jeg gi et glimt av de store endringer i eskimoenes tilværelse som har satt inn i de aller seneste år.

Den ytterste grense for eskimoenes utbredelse mot syd, går idag ved Rigolet på ca. 54° N., hvor en liten gruppe har kunnet opprettholde sin egenart, til tross for at den gjennom snart 200 år har vært nesten uten forbindelse med hovedmassen av kystens eskimoer. Innenfor den del av Labrador hvor herrnhuterne har preget utviklingen, bor det idag kun 700 eskimoer. Halvdelen av disse finner vi ved Nain, på 56° 30' N., - på samme bredde som Viborg i Midt-Jylland.

Når en eskimoisk befolkning gjennom århundreder har kunnet finne livsgrunnlag på en kyst som strekker seg så langt mot syd, så har det bl. a. sin forklaring i den isfylte Labrador-strømmen, som skyller sydover utenfor Nord-Amerikas nordøstlige hjørne, og øver en avgjørende innflytelse på naturforholdene i Labrador. Kystfarvannene er fullstendig tilfrosset fra midt i desember til sent i juni, og den faste skipsforbindelsen fra Newfoundland kan kun opprettholdes fra midt i juli til sist i oktober, i beste fall til midt i november.

¹⁾ Det offisielle navn er Moravian Mission.

Vinterklimaet er preget av meget kolde og ofte voldsomme stormer innefra kontinentet, mens sommeren har et kjølig og rått klima på grunn av østenvinden, som feier innover kysten efter å ha passert over Labrador-strømmen med dens drivis-masser.

Nordgrensen for den sammenhengende skogvekst går nær Nain. Lenger mot nord er det bare på særlig beskyttede steder, man kan finne små grupper av forblåste grantrær. Den absolutte grense for all skogvekst ved Atlanterhavskysten går ved Napartok Bay (58° N.), litt syd for Hebron, - kystens nordligste stasjon idag. Skoggrensen og $+10^{\circ}$ -isotermin for juli faller praktisk talt sammen. Labrador-strømmens kjølede virkning på sommerklimaet er alt nevnt, og derved forklares isotermens sterke dreining mot syd, slik at den lengst østpå går noenlunde parallelt med kysten. Man får således en ytre og en indre kystsone med meget forskjellige betingelser for planteveksten.

Mens øyene ut mot Atlanterhavet frembyr et uendelig fattig og grått skue med sine isskurte klipper, så kan det indre av fjordene en smilende sommerdag gi inntryk av en frodighet som ville virke overveldende på en grønlender; store nåleskoger, her og der avløst av idylliske grupper av løvtrær, elver med rikdom på ørret, og bakkehellingene fulle av bær. Men sommeren er kort, og når høststormene velter ut gjennom dalsenkningene og sneen i september igjen hvirvler gjennom luften, da er det lite igjen av idyllen. Og landskapet er „eskimoisk“ nok tross skogveksten!

Pattedyrene i havet er stort sett de samme som vi treffer ved Grønlands kyster. På eftersommeren kommer det mengder av torsk inn i fjordene, og torskefiskeriet har i de siste hundre år utgjort noe av en grunnstamme i befolkningens økonomi. Rikdommen på landdyr er naturlig nok større her enn i Grønland. Vi kan nevne både hvit-, rød-, kors- og sølvrev, mår, mink, hermelin, samt los, jerv, ulv og sortbjørn. Videre rensdyrene, som idag spiller liten rolle i økonomi og ernæring, men engang forekom i hva man trodde var uuttømmelige mengder. Geværet har sin del av skylden i den katastrofale nedgangen i bestanden. Det berettes om hvordan jegerne før ofte skjøt ned flere hundre dyr i innlandet på et par dager, til tross for at de visste at bare noen få dyr kunne transporteres den lange vegen ut til kysten.

På den nordlige del av kysten er landskapet preget av tre store fjellmassiver som går stupbratte ned i havet, mens kysten fra Nain og sydoover er kupert men av lav høyde. Karakteristisk for hele landet er de mange spor av fortidens nedisning, i form av isskurte klipper, hevede strandlinjer og bre-gravede daler og fjorder.

Før européerne kom til landet, bodde det eskimoer langs hele østkysten, og på en stor del av St. Lawrence-buktens nordkyst. Da Labradors eskimoer efter år-

hundreders kamp med indianere og siden også med franske kolonister og europeiske fiskere, gradvis var blitt trengt tilbake oppover østkysten, kom de i 1771 under permanent europeisk innflytelse, gjennom den herrnhutiske misjons begynnende virke i landet. På denne tid ble antallet eskimoer på hele kysten oppgitt til ca. 1625 personer. Idag lever det 1250 mennesker innenfor den del av kysten som man kan kalle „misjonsområdet“, d. v. s. fra Cape Harrison i syd til Cape Chidley i nord. Av disse 1250, er ca. 120 indianere, med mere eller mindre permanent tilholdssted ved Davis Inlet, 700 eskimoer, fordelt på stasjonene Hopedale, Nain og Hebron, og endelig ca. 430 såkalte settlers, i Makkovik, Hopedale og Nain.

Når vi betrakter befolkningen i det nordlige Labrador, så må vi gjøre oss klart at man her ikke har noe anerkjent uttrykk som tilsvarer betegnelsen „grønlander“, og enda mindre noen utviklet følelse av samhörighet mellom settler og eskimo. En tilsvarende betegnelse skulle egentlig dekke såvel eskimoene som settlerne, idet begge for en stor del er en blandingsbefolkning. Blandt de nordligst boende settlerne er det kun en eller to personer, som ikke har eskimoisk blod i årene. Da de første settlerne kom og slo seg ned i landet, 3-4 generasjoner tilbake, hendte det ofte at de giftet seg med eskimokvinner. Men i visse settler-slekter ble det senere lagt stor vekt på å bevare tradisjonen om den europeiske stamfar, med en tilsvarende nedvurdering av eskimoene. Dermed kunne man møte den situasjon at en settler som selv hadde en eskimo som mor eller bestemor, satte meget inn på at hans eller hennes egne barn ikke måtte gifte seg med eskimoer.

Likeså har en stor del av eskimoene, særlig i Hopedale og Nain, mange europeere blant sine forfedre. Men i motsetning til settlerne, er folkeblandingen hos eskimoene i alt vesentlig et resultat av illegitime forbannelser.

I landsbyens sosiale liv har settler og eskimo inntil den seneste tid, på de fleste felter opptrått som distinkte grupper. Det kan ikke benektes at visse settlers ofte demonstrerte forakt for sine eskimoiske naboer, gjennom tidene har satt meget ondt blod. At den eskimoiske befolkning har gitt igjen, - om ikke med annet så med latterliggjørelse av settlerne, - når andre midler ikke sto til rådighet, er da meget forståelig.

Engelsk er hovedsproget blant settlerne, men mange av dem taler også godt eskimoisk. Blant eskimoene er det derimot få som taler engelsk, og dette kommer særlig av at misjonen utelukkende har benyttet eskimoisk som kirke- og skolesprog.

Hverken settlerne eller eskimoene er homogene befolkningsgrupper. Vi har nevnt blandingen med henholdsvis eskimo og europeer, som innen begge grupper finnes i meget ulike grad fra individ til individ. For det enkelte menneske skaper dette intet problem, når man uten videre aksepteres som medlem av den gruppe

innenfor hvilken man vokser opp. Vanskeligere stiller det seg for et barn av blandet herkomst, som - etter å ha levet seg helt inn i den ene gruppe - på grunn av foreldrenes død blir adoptert av en familie innenfor den annen befolkningsgruppe. Et slikt individ kan komme til å føle tilværelsen som en sinnsopprivende splittelse mellom de to grupper fordi ingen av dem vil godta det fullstendig. Jeg har i et par tilfeller stiftet bekjentskap med slike mennesker, som var preget av dyptgående indre konflikter fordi de befant seg i et slags kulturelt grenseland.

Eskimoene begynte tidlig i kontaktperioden å avta i antall, på grunn av dårligere ernæringsforhold og epidemier som ble bragt inn, dels med misjonens årlige forsyningsskip fra Europa, dels ved den sommer-invasjon av handelsmenn som tok til fra 1850-årene, og av fiskere fra Newfoundland, som etter 1860 søkte oppover kysten i meget stort antall hver sommer på torskefiskeri. En del av de nevnte handelsmenn, begynte etterhvert å bosette seg på kysten. Det er etterkommere av disse som utgjør den befolkning vi idag kaller settlere. De drev først, foruten handel, også ørretfiske og jakt på pelsdyr, men har etterhvert fått et mere differensiert næringsgrunnlag på linje med deres eskimoiske naboer.

Misjonærene skriver i sine årsberetninger omkring århundreskiftet: „Vi arbeider blant et døende folk“. Om vi stiller spørsmålet om hvorfor en stor del av den eskimoiske befolkning døde som følge av sykdom fra slutten av forrige århundre og frem mot den siste verdenskrig, så må vi først av alt huske at Labrador-kysten alltid har vært åpent land. Riktignok hadde misjonen sikret seg eiendomsrett og en viss rettsmyndighet over et betydelig område omkring hver stasjon, - og disse territorier ga mulighet for delvis kontroll med kontakten mellom eskimoene og den tilreisende européer. Men der fantes ingen kontroll med beseilingen av landet, og intet påbud om legeundersøkelse. Misjonen måtte, som så ofte ellers, i mangel av et initiativ fra myndighetenes side, søke å verne befolkningen som best den kunne. Bl. a. forbød man kvinner å gå på besøk ombord i fremmede fartøyer, - et forbud som nok ble overholdt ved selve stasjonene, men som det var umulig å overvåke under befolkningens opphold ved fiskeplassene i sommertiden. - Særlig rystende var det at utlendinger i flere tilfeller uhindret kunne overtale hele eskimofamilier til å la seg engasjere til fremvisning ute i verden. Verst gikk det med en gruppe på to familier som ble bragt til Europa. De døde alle i Paris vinteren 1880-81. Labrador-eskimoer ble også brukt som hovedattraksjon ved verdensutstillingen i Chicago, og andre ved en utstilling i Buffalo. Disse grupper vendte hjem igjen, men førte med seg henholdsvis tyfus og difteri, som la mange mennesker på kysten i graven.

Det er alt nevnt hvordan kystens rikdom på torsk, fra 1860-årene fikk en stadig større strøm av newfoundlandske fiskere til å reise nordover hver forsommer.

Kystens eldste eskimokvinne, nær 80 år gammel. Hun fortalte med stolthet om hvordan hun var med på å betrekke sin fars kajakk med selskinn, da hun var ung. Foto: H. Kleivan

Gjennom 3-4 sommer- og høstmåneder kom eskimoene i nær kontakt med de tilreisende, - en kontakt som kom til å få meget dyptgående virkninger, særlig på ernæringen. Det synes som om tiden fra 1880-90 betyr et rent skille ernæringsmessig. I kildene nevnes det hvordan masseoppkjøp av søt kjeks fra fiskerne griper om seg. Kjeks og te kommer mer og mer til å erstatte måltider hvor man før hadde nytt landets produkter. Samtidig øker alkoholnyttelsen, og hjemme-

brygging av øl blir en daglig foreteelse, og er det den dag idag. Jeg talte i Nain i 1955 med flere fangere, såvel eskimoer som settlere, som innrømmet, at de om vinteren ofte begynner dagens slitsomme tur rundt til revefellene med å „styrke“ seg på en stor porsjon hjemmelavet øl. Et skikkelig måltid mat får de ikke før de kommer hjem langt utpå dagen.

Av politiets protokoll over bøtelagte individer, fremgikk det at ølbrygging var den mest allminnelig forseelse. Det at man i de senere år har fått politi stasjonert ved stasjonene, og dermed risikoen for å bli idømt bøter ved ølbrygging, har efter politifolkenes mening slett ikke minsket hverken ølbrygging eller alkoholnyttelse. Alkoholspørsmålet kan forøvrig ikke vurderes isolert, men må ses i sammenheng med de senere års økonomiske sammenbrudd og den manglende beskjeftigelse.

Mange settlere har i et tåpelig og dypt tragisk forsøk på å fremheve den européiske komponent i sin bakgrunn, ofte gitt uttrykk for forakt, ikke bare for eskimoisk skikk og bruk, men også for den eskimoiske proviant. Denne innstilling har ført til at settlerne selv i mange tilfeller har foretrukket te og melmat fremfor selkjøtt, til ubotelig skade for egen sunnhet, og har gjort dem til et lett bytte for tuberkulosen. Like tragisk er det, at deres holdning har påvirket eskimoene, så det blant dem idag finnes folk som tror det er mindre „fint“ å spise eskimokost. Straks de ser en européisk besøkende nærme seg huset, skynder de seg å fjerne fra bordet det lille de enda nyter av slik kost i husholdningen. Og dette på tross av misjonens energiske forsøk på opplysning om hvilke fordeler det har å holde seg mest mulig til landets produkter under et klima som Labradors.

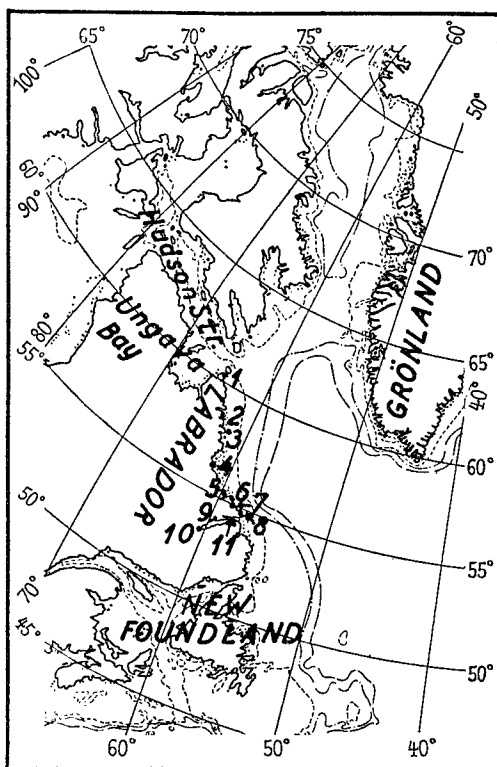
Fra begynnelsen av vort århundre øket barnedødeligheten faretruende. Mødrene hadde stadig oftere ikke melk til sine spebarn, og da melkekonserves lenge var nesten ukjent på kysten, ble det til at barnene i stedet fikk te å drikke fra de var noen uker gamle. At barnets motstandskraft mot infeksjoner hurtig ble brutt ned under disse forhold, sier seg selv. Samtidig virket de nesten årlig tilbakevendende epidemier, av influensa, meslinger, tyfus og flere andre, til å tynne ut også blant den voksne befolkning. Ved den spanske syke, - den voldsomme influensaepidemien som herjet den nordligste delen av kysten vinteren 1918-19, ble på noen uker nær en fjerdedel av Labradors eskimoer lagt i graven. Stasjonen Okak, lenge den største på kysten, ble nesten avfolket, og den ble da nedlagt for alltid.

Samtidig øket tuberkulosen kraftig mellom de to verdenskriger. Situasjonen frembød således et ytterst mørkt bilde da Newfoundland's regjering, for første gang i historien i 1942 aktivt tok opp administrasjonen av det land og den befolkning, som man i alle fall fra 1765 hadde regnet som Newfoundland's interesseområde, - tross Labradorkystens lenge svevende statsrettslige stilling. Utviklingen efter 1942 vil bli omtalt i en fortsettelse av denne artikkel i neste nummer av Grønland.

For å verne eskimoene mot økonomisk utplyndring fra tilreisende handelsmenn, og som en brems på utviklingen i retning av nye forbruksvaner, drev herrnhuterne helt frem til 1926 sine egne butikker ved hver stasjon. Denne handelsvirksomhet ble ofte sterkt kritisert av folk som mente at handel og forkynnelse ikke kunne være forenlig. Den herrnhutiske misjon har imidlertid aldri vært særlig rik, og den har bare så vidt kunnet holde det gående på innsamlede midler fra menighetene hjemme i Europa. Man ønsket derfor at denne handel gjerne skulle hvile i seg selv, og om mulig avgi overskudd til den religiøse side av arbeidet. Tapene på handelen ble imidlertid verre og verre etter siste århundreskifte. I de siste tiårene frem til 1926, da Hudson's Bay Company overtok alle butik-
kene på kysten, måtte misjonen flere ganger stryke all gammel gjeld og begynne på ny side i bøkene. En nøktern vurdering av de historiske kjensgjerninger, vil vise at misjonens handel har vært en over-

måte viktig faktor både til å sikre befolkningen mot en for sterk overgang til butikkskost, og som en stimulator for en ervervsvirksomhet, som bygget på landets resurser. Det vil si selfangst, vesentlig nettfangsten etter grønlandssæl om høsten, og fangst fra iskanten ut mot Atlanterhavet om våren. Videre torskefiskeri, for de flestes vedkommende med håndsnøre, og litt ørretfiskeri med garn i sommertiden. I vinterhalvåret pelsdyrjakt, delvis kombinert med selfangst, delvis med rensdyrjakt.

Fra Grønland, hvor herrnhuterne drev misjon fra 1733 til 1900, nevnes herrnhuterplassene ofte som de fattigste på grunn av, at befolkningen ble konsentrert ved misjonsstasjonene. Selv om eskimoene i Labrador også etter hvert kom til å bli samlet om stasjonene, så er det en stor overdrivelse å hevde at befolkningen radikalt fikk endret sitt erhvervsliv og sine erhvervsmuligheter ved misjonens ankomst til landet. Stasjonene ble nemlig anlagt nær de kjente, gode fangstplasser. Og mens konsentrasjonen betød at hver familie nå fikk sitt egentlige

Kort over Labrador Halvøen visende Herrnhuternes misjonsområde mellem Cape Chidley (1) og Cape Harrison (8). De øvrige lokaliteter er 2: Hebron; 3: Nutak; 4: Nain; 5: Davis Inlet; 6: Hopedale; 7: Makkovik; 9: North West River; 10: Goose Bay; 11: Hamilton Inlet.

hjem i misjonslandsbyen, så gikk sesongvandringene sin jevne gang til årstidenes forskjellige fangst- og fiskeplasser. Det ble på intet tidspunkt noe plutselig brudd med fortiden på det næringsøkonomiske område. Ser vi på næringslivet som helhet, skjedde det dog etter hvert en forskyvning av tyngdepunktet, fra selfangst og rensdyrjakt, til torskefiskeri om sommeren og pelsdyrjakt om vinteren. Dette betød en differensiering med bedre utnyttelse av alle årstiders muligheter.

En gradvis, omenn langsam overgang til pengeøkonomi har ut gjennom kolonisasjonstiden ikke vært til å unngå. Dermed ble ervervslivet også i disse små landsbysamfunn mer følsomt for prissvingninger på verdensmarkedet. Fra slutten av forrige århundre og frem til idag har til eksempel stigning i prisene på reve-skinns i perioder medført en sterkt øket innsats i revefangsten, på bekostning av annen fangstvirksomhet. Dette var særlig tydelig i Hudson's Bay Company-tiden, fra 1926 til 1942, på grunn av selskapets tradisjonelle interesse for pelshandelen.

Misjonærene anså torskefiskeriet som det sikreste ledd i den ervervsmessige kjede. Det slår sjeldent feil, unntatt i år med ekstreme drivis-forhold. Eskimoene betraktet lenge dette fiskeri som en „kvinnebeskjeftigelse“, men misjonærenes formaninger bar frukt, og torsken ble etter hvert den sikreste inntektskilde. Mere konjunkturbetont var pelsdyrfangsten, både med hensyn til prisene og til fluktuasjonen i bestanden. Selfangsten har hatt mindre betydning som egentlig inntektskilde, men den var og er en nødvendighet for å sikre fôr til vintertidens eneste kommunikasjonsmiddel, hundespannet, og den ble stadig søkt stimulert av hensyn til verdien som næringsmiddel, og som leverandør av skinn til kamikker.

Endringene i Labradoreskimoenes materielle kultur har vært meget omfattende, og det kan her ikke bli plass til mer enn en kort oppregning: Først geværets innførelse tidlig i forrige århundre, og videre konebåtens forsvinnen mot slutten av århundredet. Alt ved herrnhuternes ankomst til landet, var eskimoene i besittelse av européiske båter og fiskeredskaber, som de vesentlig hadde skaffet seg gjennom plyndretogter som de foretok om sommeren på den sydlige del av østkysten.

Eskimoene lærte dessuten båtbygging såvel av settlerne som av misjonærene. Dette må også sies å være en av de få påvirkninger fra settlerne, hva den materielle kultur angår. De herrnhutiske misjonærers håndverksdyktighet er velkjent, og tidlig opprettet de store, godt utstyrte verksteder ved stasjonene, hvor mange eskimoer lærte å bli dyktige snekkere og tømmermenn.

Hva boligen angår, har man i Labrador under européisk innflytelse hatt den samme utvikling som vi kjenner fra Vest-Grønland. Det vil si fra torvehuset over til et trehus, som dessverre enda i de fleste tilfeller ikke er kommet ut over pakkasse-stadiet, til tross for at det er over 100 år siden eskimoene i Hopedale og Nain begynte å bygge trehus etter mønster av européerne. Selvsagt krevet

overgangen til trehuset meget brensel, og skogen ble forbausende hurtig skamhugget i nærheten av landsbyene. Idag må man ofte reise 20-30 kilometer for å finne brukbart brensel. Den eneste stasjon som nå ligger nordenfor den absolutte skoggrense, er Hebron, og brenselproblemet har fra myndighetenes og misjonens side i de senere år vært brukt som argument for å flytte befolkningen der sydover.

I forbindelse med omtalen av overgangen til trehus, kan det her nevnes et eksempel på hvordan et lite gjennomtenkt tiltak fra misjonens side, utløste uanede virkninger. I 1904 åpnet misjonen en stasjon i Killinek, helt oppe på nordspissen av halvøya. Befolkningen der brukte på denne tiden enda snehus om vinteren og telt om sommeren. Misjonærene ønsket at eskimoene også her nord skulle ha sitt egentlige hjem ved stasjonen, hvor de kunne slå seg ned under de kirkelige høytider, og i intervallene mellom de forskjellige fangstsesonger. Man solgte tre-materialer og ga hjelp ved byggingen av de nye hus. Men rummelige trehus var jo her enda vanskeligere å varme opp enn sydpå, idet det ikke vokser en busk innenfor en avstand av flere dagsreiser. Resultatet ble at eskimoene frøs og hadde det dårlig i de nye husene, og til sist begynte mange av dem å flytte sydpå, hvor man kunne finne brensel. Misjonæren i Killinek, som hadde startet hele prosessen, satt til slutt nesten alene igjen. Resignert skriver han i sin dagbok: „Vi trodde vi skulle heve eskimoen til et høyere nivå, men vi gjorde en alvorlig feil.“

Bensindrevne motorbåter kom i bruk på kysten i tiden omkring første verdenskrig. Det er interessant å merke seg at eskimoene var de første som gikk over til motor, mens settlerne var mere tvilende og konservative i sin innstilling til det nye. Det er langt fra alle eskimoiske fangere som har motorbåt, og den lykkelige eier av en motorbåt har derfor nesten alltid flere mann med, enten turen går innover fjorden for å hente brensel, eller ut til fiskeplassene. Man anser det som en selvfølge at båteieren ikke skal bære driftsutgiftene alene, og fordelingen skjer ved at man skiftes om å kjøpe bensin foran hver reise. Låner man alene en motorbåt, så regnes det som tilstrekkelig at man selv holder bensin på turen, og egentlig leie betales ikke.

Kajakken var før meget anvendt til selfangst om sommeren og efteråret, og den var ikke minst viktig under vinterens og forårets fangst ute på iskanten mot storhavet. Den ble bragt med på sleden, og den var fangerens eneste redning om isen brakk løs og kom i drift. De få fangere som enda kjører den lange vegen ut til iskanten, har som erstatning for kajakken tatt i bruk en flatbunnet liten trebåt. Men den er jo langt fra så lett å frakte med seg og å manøvrere som kajakken var det. Ser man bort fra Hebron, hvor det enda i 1955 fantes to kajaker som en gang i blant var i bruk, så har det ikke vært brukt kajakker ved noen av de andre stasjonene på kysten siden først i 1930-årene.